

Pajamų ir turto nelygybės pasaulyje poveikis Lietuvai

Šiame straipsnyje norėčiau apžvelgti 2016-ais metais išaugusio populizmo priežastis. Tikėtina, kad išsikerojęs populizmas JAV, Jungtinėje Karalystėje bei kitose šalyse bus vienas svarbiausių pasaulinės ekonomikos raidos scenarijų perrašančių veiksnių. O tai galimai atsilieps tokioms mažoms ir atviroms (t.y. nuo tarptautinės prekybos priklausančioms) šalims kaip Lietuva.

Pajamų ir turto nelygybė skatina populizmą

Nepaisant 2007 - 2008-ais metais nuvilnijusios pasaulinės ekonominės krizės, kurios metu buvo teigiama, jog bus imtasi priemonių, užkertančių kelią galimam krizės pasikartojimui, situacija beveik nepakito. Finansų rinkos tapo labiau reguliuojamos, pradėti kurti apsauginiai mechanizmai, kai kurios finansų institucijos iki šiol vis dar tebemina teismų slenksčius ir laiko milijardinius atidėjinius baudoms padengti. Tačiau nepavyko pažaboti pasaulinės finansų krizės priežasties: godumo ir su juo koja kojon žengiančios pajamų ir turto nelygybės. Tuo metu, kai pasaulio įtakingiausieji ir turtingiausieji diskutavo, kaip vystysis pasaulio ekonomika, „Oxfam“ paskalbė apskaičiavusi, jog aštuoni pasaulyje turtingiausi asmenys valdo tiek turto, kiek pusė visos žmonijos. Remiantis Tarptautiniu valiutos fondu bei Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, pajamų ir turto nelygybė kenkia šalių ekonominiam ir darniam augimui. Ne tik kenkia, bet ir sudaro terpę gimti ir vystytis populizmui.

Populizmo JAV rezultatas – prezidentas D. Trump

JAV kristalizavosi dvi populizmo rūšys: progresyvusis ir regresyvusis. Buvusį kandidatą į JAV prezidentus, senatorių Bernie Sanders, kuris atpažinęs augančią nelygybę pateikė būdus, kaip su ja kovoti, galima priskirti prie progresyviųjų populistų. Tuo tarpu JAV vykusius prezidento rinkimus laimėjusį Donald J. Trump galima priskirti prie regresyviųjų populistų. JAV prezidentas, pasinaudojęs susikaupusiu rinkėjų nepasitenkinimu ir nusivylimu, nukreipia šią energiją į „atpirkimo ožius“, tokius kaip: Kiniją, Meksika ar imigrantai, tačiau žada dereguluoti finansų rinkas ir mažinti mokesčius didžiausias pajamas gaunantiems rinkėjams. JAV prezidento sprendimas, atšaukti Ramiojo vandenyno prekybos sutartį (TPP) bei pradėti derybas dėl Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties (NAFTA) pakeitimų, turės, dėl brangstančių prekių kainų, neigiamų efektų pačiai JAV ekonomikai. Laisvosios prekybos sutartis tarp JAV ir ES (TTIP), tikėtina, niekada net nebus pasirašyta.

Populizmo JK rezultatas - „BREXIT“

Populistai Jungtinėje Karalystėje pasinaudojo dešimtmečiais rusenančia britų neapykanta juos „valdančiam“ Briuseliui. Argumentuodami, jog pasitraukimas iš ES Jungtinei Karalystei nebus finansiškai skausmingas, nes visus sutaupytus pinigus JK galės investuoti šalies viduje, o pasitraukimas nereikš JK priėjimo prie bendrosios rinkos praradimo, populistai taip užliūliavo savo rinkėjus, jog pastarieji nubalsavo už pasitraukimą iš ES. JK premjeras David Cameron atsistatydino, o jo vietą užėmusi Theresa May pranešė, jog sieks pilno pasitraukimo iš ES, be jokių išlygų, kurias turi Norvegija ar Šveicarija, bet atgaunant pilną imigracijos politikos kontrolę. Tai reiškia, jog JK, pasitraukus iš ES, turės iš naujo pradėti derybas dėl prekybos sutarčių. Šioje vietoje svarbu pažymėti, jog ES šalys narės negali vienašališkai vesti jokių prekybos derybų, tad šis procesas, kai bus deramasi ir su ES, ir su JAV, galės prasidėti tik tada, kai

JK paliks ES. Šis neapibrėžtumas dėl galimybių prekiauti ES bendrojoje rinkoje pereinamuoju laikotarpiu kelia milžinišką susirūpinimą ir, tikėtina, netrukus pradės neigiamai veikti pačią JK ekonomiką.

Tarptautinė prekyba ir mažos atviros ekonomikos

Lietuva yra labai maža ir viena atviriausių valstybių. Atvirumas skaičiuojamas kaip importuojamų ir eksportuojamų prekių ir paslaugų sumos ir bendrojo vidaus produkto santykis. Lietuvoje 2015-ais metais šalies atvirumo rodiklis siekė 152%. Tai reiškia, jog Lietuvos tarptautinės prekybos apimtis pusantro karto viršijo bendrąjį vidaus produktą. Estijoje šis rodiklis siekė 154%, Latvijoje - 119%. Tuo tarpu ES vidurkis siekė 84%. Santykinai didelis Lietuvos ir kitų mažų ekonomikų atvirumas turi ir privalumų, ir trūkumų.

Atvirumo teigiami aspektai

Vienas iš privalumų - tai, jog eksportuodama Lietuva gali specializuotis į tam tikrų produktų gamybą ar tam tikrų paslaugų teikimą. Tokia specializacija leidžia kurti prekes ir paslaugas efektyviau, t. y. pigiau, kokybiškiau. Už gaunamas pardavimo kitoms šalims pajamas - pirkti reikiamas, šalyje nepagaminamas prekes ar paslaugas. Šis pakankamai paprastas David Ricard teiginys, jog šalys, specializuodamosios į lyginamąjį pranašumą, gali padidinti savo ekonominę gerovę - aktualus ir šiandien. Pastaruosius 15-a metų tarptautinė prekyba buvo vienas iš pagrindinių elementų, didinančių Lietuvos gyventojų pajamas bei gerovę.

Atvirumo neigiami aspektai

Tačiau ekonomikos atvirumas turi ir neigiamų padarinių. Kuo labiau šalis yra priklausoma nuo tarptautinės prekybos, tuo daugiau darbo vietų yra tiesiogiai priklausomos nuo tarptautinės prekybos tendencijų. Jeigu, kaip pasaulinės finansų krizės metu, mažėja produktų ar paslaugų, kurias Lietuva eksportuoja, paklausa, tai Lietuvoje šiuos produktus gaminančios ar paslaugas teikiančios įmonės susiduria su sunkumais. Įmonės tampa priverstos konkuruoti mažindamos kainas, o tai ne retai vyksta būtent atlyginimų sąskaita. Kuo šalis atviresnė ir kuo daugiau joje darbo vietų priklauso nuo tarptautinės prekybos, tuo labiau sustiprėja algų „karpymo“ efektai, atsiliepiantys vidiniam vartojimui. Mažėjant vidiniam vartojimui, tik į vidinę rinką, o ne į eksportą orientuotos įmonės, susiduria su nepavydėtina situacija, kai turi mažinti kaštus, karpyti atlyginimus ar net atleisti darbuotojus.

JAV prekybos politikos įtaka Lietuvos ekonomikai

Nors Lietuva, kaip jau minėta, yra labai atvira ir maža ekonomika, visgi Lietuvos saitai su JAV nėra glaudūs. 2015-ais metais importas iš JAV sudarė 1.4% viso Lietuvos importo, o eksportas į JAV 4.4% viso eksporto. Tikėtina, jog JAV protekcionistinės prekybos politikos tiesioginė įtaka Lietuvos ekonomikai nebūtų labai reikšminga. Tačiau šioje vietoje būtina paminėti, jog Lietuvos eksportas į ES sudaro 61.3% viso Lietuvos eksporto. Tad jeigu D. J. Trump pradėtų riboti tarptautinę prekybą, tai tiesiogiai atsilieptų visų pirmiausia Kinijai. Mažėjant prekių paklausai Kinijoje, tikėtina, jog įmonės nustotų investuoti į gamybinius pajėgumus, o būtent viena didžiausių Lietuvos eksporto rinkų - Vokietija - ir tiekia gamybos įrengimus Kinijai.

Apibendrinant galima teigi, jog JAV prekybos apribojimai paveiktų Lietuvos ekonomiką ne tiesiogiai, o labiau per lėtėjantį pasaulinį ekonomikos vystymąsi ir mažėjančią lietuviškų prekių bei paslaugų paklausą Lietuvos eksporto rinkose.

„BREXIT“ įtaka Lietuvos ekonomikai

2015-ais metais importas iš JK sudarė 3.0% viso Lietuvos importo, o eksportas į JK - 4.5% viso Lietuvos eksporto. Tad galima kelti prielaidą, jog praėjus porai metų nuo JK pasitraukimo iš ES, efektas Lietuvos eksportuotojams bus minimalus. O jeigu Lietuvos eksportuotojai aktyviai sieks ir imsis veiksmų diversifikuojant eksportą į kitas šalis, net ir visiškas prekybos su JK nutraukimas vangiai tiesiogiai paveiktų Lietuvos ekonomiką. Visgi, dėl milžiniško neapibrėžtumo, susijusio su prekybos galimybėmis ateityje, daugelis įmonių JK galimai stengsis susilaikyti nuo perteklinių investicijų. Mažėjanti investicijų paklausa reikš ir taip trapią euro zonos ekonomikos atsigavimo lėtėjimą. O tai galės neigiamai paveikti lietuviškų prekių ir paslaugų paklausą. Tačiau ten kur yra didelė rizika, galimi ir dideli laimėjimai. „BREXIT“ sukurta nežinomybė dėl priegios prie bendrosios rinkos skatins daugelį įmonių perkelti visus ar dalį savo pajėgumų į kontinentinę Europą. Dėl finansų sektoriaus atsikraustymo jau konkuruoja Varšuva, Frankfurtas ir Berlynas. Lietuva irgi galėtų pasinaudoti šia unikalia galimybe bei stengtis pritraukti finansų sektoriaus ir pramonės verslą į Lietuvą. Toks gamybinių pajėgumų perkėlimas, o, ypač, nukreipiant tokias ateinančias investicijas ne į Vilnių, o kitus miestus bei regionus, galėtų turėti ilgalaikės teigiamos įtakos Lietuvos ekonomikos raidai.

Apibendrinimas

Kylančios protekcionistinės nuotaikos - tai nevykusios socialinės ir ekonominės politikos rezultatas. Siekiant kovoti ne su pasekmėmis, o su priežastimis būtina šviesti visuomenę, skatinti didesnę visuomenės politinį aktyvumą bei pasiryžimą iš politikų reikalauti atsakingos ir darnios politikos. Tarptautinės prekybos ribojimai, tikėtina, neigiamai atsilieps pasaulinei ekonomikos raidai, tačiau tikriausiai tiesioginiai efektai Lietuvos ekonomikos vystymuisi bus riboti. Lietuvos prekių ir paslaugų eksportuotojai turėtų atsakingai žvelgti į ateitį ir ruoštis galimiems rizikingiems scenarijams. Visų pirma, kiek galima labiau globaliai diversifikuoti prekių ir paslaugų eksportą. Verslo ir politikos atstovai turėtų atsakingai investuoti 2014-2020-ųjų metų ES sanglaudos fondo pinigus, siekiant sumažinti visos Lietuvos ekonominius bei socialinius skirtumus bei investuoti į aukštą pridėtinę vertę kuriančią ekonomiką.